

адной мовы (як правіла, мовы былой імперыі) і факультатыўнае ці транслінгвальнае (праз пасярэдніцтва больш папулярнай мовы) выкладанне літаратурнага канона карэннага народа (актуальная сітуацыя для Ірландыі, краін Паўднёвай Амерыкі, Афрыкі і Азіі (Індыя, Філіпіны, Сінгапур) з прычыны каланіяльнага мінулага). Верагодна, пераходным тыпам з’яўляецца сітуацыя ў краінах былога СССР, дзе паралельна выкладаецца нацыянальны літаратурны канон і рускі (Беларусь, Казахстан, Кіргізія і інш.).

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Delma Byrne, C. Immigration and school composition in Ireland / C. Delma Byrne, F. McGinnity, E. Smyth, M. Darmody. – Irish Educational Studies. – Vol. 29, No. 3. – P. 271–288.
2. Dunne, C. Learning and Teaching Irish in English-Medium Schools Part 2: 1971–Present. / C. Dunne. – Dublin : Marino Institute of Education, 2020. – 45 p.
3. Gsteiger, M. Nationalliteratur / M. Gsteiger. – URL: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/011214/2009-09-24/> (date of access: 30.09.2025).
4. Löytty, O. Immigrant literature in Finland: the uses of a literary category / O. Löytty // Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015. – P. 52-75.
5. Rutschmann, V. Kinder- und Jugendliteratur / V. Rutschmann. – URL: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/010473/2008-12-02/> (date of access: 30.09.2025)
6. Stäuble, A. Italienischsprachige Literatur / A. Stäuble. – URL: <https://hls-dhs-dss.ch/de/articles/011203/2009-11-18/> (date of access: 30.09.2025).

УДК 811.161.3

**МОЎНАЯ АСОБА ПАЧАТКУ ХХ СТАГОДДЗЯ
(НА ПРЫКЛАДЗЕ МОВЫ ПЕРСАНАЖАЎ
КУПАЛАВАЙ “ПАЎЛІНКІ”)**

Важнік С. А.

кандыдат філалагічных наук, дацэнт
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск

Янка Купала, як і іншыя беларускія пісьменнікі пачатку ХХ ст., – трохмоўная моўная асоба, г.зн. асоба, што валодае, як мінімум, трыма мовамі – беларускай, польскай і рускай. Творы Купалы паказваюць, як адбывалася фарміраванне беларускай літаратурнай мовы на аснове народных гаворак і з улікам беларуска-польска-рускага сінкрэтызму. Па сутнасці, мова і сінтаксіс “Паўлінкі” – гэта мова і сінтаксіс беларускай літаратурнай мовы пачатку ХХ ст., якія чакаюць сёння свайго даследчыка ў межах мікрадыяхраніі.

- Секция 1. Язык и литературное наследие как факторы формирования информационной культуры личности

Ключавыя словы: мова твораў Янкі Купалы; моўная асоба; беларуска-польска-рускае трохмоўе; моўна-мастацкі сінкрэтызм.

Уводзіны. Сучасная беларуская моўная асоба – двухмоўная: беларуска-руская ці руска-беларуская. Яе станаўленне адбываецца ў кантэксце дзвюх культур (беларускай і рускай) і ва ўмовах сітуацыя незбалансаванага блізкароднаснага двухмоўя. Але так было не заўсёды. Прадстаўнікі беларускага нацыянальнага адраджэння канца XIX – пачатку XX ст. гартаваліся і загартоўваліся пад уплывам чатырох моў: беларускай (народнай, дыялектнай), польскай і/або рускай ці ўкраінскай. Менавіта гэтыя чатыры моўныя стыхіі ўплывалі на стваральнікаў беларускай літаратуры адпаведнага перыяду. Аднак на прыналежнасць моўнай асобы да таго ці іншага нацыянальна-лінгва-культурнага калектыва ўплываюць разам з роднай і засвоенай (-ымі) мовамі і такія фактары, як месца нараджэння, месца жыхарства, выхаванне і адукацыя, сфера дзейнасці, атачэнне. Пакажам гэта на прыкладзе трохмоўнай моўнай асобы Янкі Купалы і персанажаў яго “Паўлінкі”.

Вынікі і абмеркаванне. У другой палове XIX ст. – пачатку XX ст. на Беларусі склалася ўнікальная моўная сітуацыя, у аснове якой ляжыць непарыўная, недыферэнцыраваная, нерасчлянёная сувязь беларускай моўнай стыхіі, вусна-побытавай па сваёй сутнасці, з польскай і рускай моўнымі стыхіямі, святочна-цырыманіяльнымі і пафасна-рытуальнымі па сваіх праявах у тагачасным беларускім соцыуме. Гэта дазваляе даследчыкам казаць пра беларуска-руска-польскае трохмоўе, а ў сувязі з гэтым пра з’яву моўна-мастацкага сінкрэтызму трох моўных стыхій [1]. Рэальная “поліфанія” тагачаснага моўнага жыцця дазваляе вылучаць на ўзроўні сінтаксісу: агульныя беларуска-польскія сінтаксічныя канструкцыі (БПК), агульныя беларуска-рускія сінтаксічныя канструкцыі (БРК) і ўласна беларускія сінтаксічныя канструкцыі (УБК). Усе гэтыя тыпы былі вылучаны намі ў тэксце Купалавай “Паўлінкі”. Гл. прааналізаваны фактычны матэрыял у крыніцы [2].

Характарызуючы мову Песняра, многія даследчыкі гавораць пра яе народную аснову, пра сувязь з “жывой гутарковай мовай” (І. І. Бубновіч, С.М. Запрудскі, А.А. Каўрус, І.Я. Лепашаў і інш.).

Прыкладам жывой гутарковай мовы таго часу можа выразна служыць мова персанажаў п’есы “Паўлінка”. Так, напрыклад, мова Адольфа Быкоўскага характарызуецца як “сумесь перакручаных на

свой лад іншамоўных, польскіх, прастамоўна-грубых беларускіх і рускіх слоў” [4, с. 16]. Заўважым, што мова і іншых персанажаў, калі абстрагавацца ад акцэнтаў “класавай няроўнасці”, недалёка адышла ад мовы пана Быкоўскага. Сцяпан, Альжбета, Пранцісь і Агата таксама гавораць беларуска-польска-рускай “трасянкай”, “прыперчанай” народнай фразеалогіяй і народнымі этыкетнымі формуламі. Пра гэта хораша сказаў некалі М. Гарэцкі ў “Коляднай пісанцы” 1913 года: “Хто ведае народ беларускі, таму пэўне знаёммы перчык і солька беларускай мовы народнай: беларус, гдзе варта крэпкім словам, што бізуном, дасць... Кожнае што-якое беларус любіць адзначыць прыказкай, прыслоўем” [5, с. 14].

“Чыстая” беларуская мова хіба што ў “новых беларусаў” – Паўлінкі і Якіма. Параўн.:

Сцяпан (як сціхла гульня). *Брава, брава, пан Адольф! Складзен да танцаў, як, не раўнуючы, закрыстыян да ружанцаў.*

Пранцісь (пацягваючы з пляшкі). *Глупства, глупства, вось-цо-да! Собственно, хоць у кішэні пуста, затое ногі сыплюць густа. Каб яму яшчэ ды мой розум, растропны, дык зусім было б добра, пане дабрудзею.*

Агата. *Кінь ты ўжо, тудэма-сюдэма, плявузгаць, як латак у млыне! Гуляюць – няхай гуляюць; ты сваімі качэргамі так не па-трапіш.*

Альжбета (да Пранціся). *Можна б чаго, сватка, закусілі?*

Пранцісь. *Глупства, вось-цо-да. Собственно закушу, закушу. (Да гасцей.) А вы, пане дабрудзею, забаўляйцеся, пакуль гаспадар вон з хаты не гоне, вось-цо-да.*

Паўлінка (да Адольфа). *Можна, пан Адольф, спяцеце нам што-колечы? Я чула, што вельмі пекны голас маеце.*

Адольф (астанаўліваючыся). *Э-э! які там пекны! Осць так сабе! Канешне, лепшы, як у іншых.*

Колькі галасоў. *Дык проша спець. Мы ўсе просім.*

Адольф. *Калі ўжо так пекна просіце, дык можна. А якую ж бы панна Паўлінка хацела?*

Паўлінка. *А ўсё роўна, хоць якую! Ну, якая лепей у пана Адольфа выходзе.*

Адольф (няе няскладна, махаючы хустачкай па твары). *Плывае голэмбі, / Летае лабэндзі; / З нашэго каханья, / Пэўна, ніц не бэндзе [7, с. 204–205].*

Як бачым, “беларускі элемент” у рэпліках герояў гэтай сцэны дамінуе. У пана Адольфа відавочна больш “пальшчызны”.

Грунт Купалавай мовы – народныя гаворкі: родныя сярэднебеларускія і часткова – паўночна-ўсходнія. Усё гэта дапаўнялася “сродкамі агульнанароднай мовы” з жывой вусна-паэтычнай творчасці беларусаў і “кніжнымі скарбамі” з твораў беларускай літаратуры. Да ўсяго важным быў асяродак, дзе адбывалася станаўленне Купалы-Творцы: “У рэчышча Купалавай мовы сцякаліся крыніцы літаратурнага маўлення, якія брулі ў культурным асяродку беларускага нацыянальнага адраджэння ў Вільні і Пецябургу” [6, с. 282–283].

Якая ж моўная стыхія пераважае ў “Паўлінцы”? Усяго выяўлены 132 сінтаксічныя архаізмы. З іх найбольшая колькасць прыпадае на УБК (57 адзнак – 43,2 %). Дае пра сябе ведаць народная аснова ранніх твораў Купалы. Прыкладна такая ж колькасць прыходзіцца на БПК: 53 канструкцыі, што складае 40,1 %. Гэта таксама прадказальна, бо ўсё XIX ст. беларуская інтэлігенцыя арыентавана на польскую мову і польскую культуру, што пацвярджае і такі феномен, як “беларуска-польскія пісьменнікі”, да якіх адносяць і Янку Купалу. На палову менш структур, што адносяцца да БРК: 22 адзінкі (16,7 %). Пасля рэвалюцыйных падзей 1905-1907 гг. у Расіі колькасць БРК у БЛМ павялічваецца лавінападобна. Адпаведна шматлікія БПК знікаюць “з радараў” беларускамоўных тэкстаў. Асабліва пасля рэформы 1933 г., калі адбываецца “круты паварот” у развіцці літаратурнай мовы [3, п. 1.1]: крэн на ўсход – на рускую мову і рускую культуру.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Арцымёнак, Г. Моўны сінкрэтызм беларускіх мастацкіх твораў XIX стагоддзя на славянскім фоне / Г. Арцымёнак // Мовазнаўства: Матэрыялы IV Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў кантэксце культур еўрапейскіх краін” (Мінск, 6–9 чэрвеня 2005 г.). – Мінск: Лімарыус, 2010. – С. 16–21.

2. Важнік, С. А. Сінтаксіс Купалавай “Паўлінкі”: матэрыял да “Слоўніка сінтаксічных архаізмаў” / С. А. Важнік // Мова – літаратура – культура: матэрыялы XI Міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю выдання Ф. Скарынам кнігі “Апостал”, Мінск, 11–12 верасня 2025 г. – Мінск: БДК, 2025. – С. 25–34.

3. Запрудскі, С. Некаторыя аспекты дыяхранічнага вывучэння мовы твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа / С. Запрудскі // Мова – літаратура – культура: VII Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 130-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, 27–28 верасня 2012 г., Мінск, БДУ. – Мінск: БДУ, 2012. – С. 158–162.

4. Запрудскі, С. М. Даследаванне мовы твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа ў 1920-50-я гг. / С.М. Запрудскі // Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія. – 2017. – № 3. – С. 5–18.

5. Горэцкі, М. Наш тэатр / М. Горэцкі // Колядная пісанка. 1913 год. – Вільня: Друкарня М. Кухты, 1913. – 63 с.

6. Каўрус, А. А. Купала Янка / А.А. Каўрус // Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 1994. – С. 280-284.

7. Купала, Я. Паўлінка / Я. Купала // Янка Купала. Збор твораў. Т. 4. Драматычныя творы. Паэмы і п'есы. – Мінск: Выд-ва Акадэміі навук БССР, 1962. – С. 169–221.

УДК 811.133

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В СОЗДАНИИ КОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА В КОМИКСЕ

Грушецкая Е. Н.

доцент, канд. филол. наук

Могилевский государственный университет
имени А. А. Кулешова, г. Могилев

Статья посвящена исследованию нелингвистической составляющей текста комикса, имеющей первостепенное значение в его структуре, а также созданию комического эффекта.

Ключевые слова: креолизованный текст, комикс, комический эффект, невербальные средства.

В условиях прогрессирующей визуальной культуры, комиксы играют важную роль как жанр, который сочетает текстовые и визуальные элементы. Сложное взаимодействие между иллюстрациями и словами позволяет создавать многослойные нарративы, адаптирующиеся к требованиям современного потребителя информации.

С учетом роста популярности визуального контента на современном этапе, исследование комиксов как текстов становится особенно значимым и актуальным направлением в лингвистике. Анализу подвергаются структура комиксов, их языковое оформление, возможность использования в преподавании иностранных языков и др. [3, 4, 5].

Комикс представляет собой комбинацию вербальных и невербальных элементов, которые формируют креолизованный текст. В зависимости от наличия изображений и типа их взаимосвязи с вербальной частью выделяют три ключевые категории креолизованных текстов, каждая из которых характеризуется специфическими особенностями, которые определяют, как визуальные элементы взаимодействуют с текстом: «1) тексты с нулевой креолизацией (изображение не представлено), 2) тексты с частичной креолизацией и 3) тексты с полной креолизацией [1, с. 25]. По своей структуре комикс относится к полностью креолизованным текстам.